

Előzetes jelentés a Székely Nemzeti Múzeum két 2000. évi régészeti kutatásáról

(Kivonat)

A 2000. évben a Székely Nemzeti Múzeum folytatta a Felsőrákos–Rika-erdei kora középkori erődítményrendszer feltárását és újraindította a középkori torjai Bálványosvár kutatását. A Rika-erdei rendszer nyugati tornyán tisztáztuk a korábban feltárt falvastagítás kérdését és a keleti sarok formáját, valamint feltártuk az északkeleti oldal egy részét. A bálványosvári, szondázó jellegű kutatás célja a korábbi régészeti anyag rétegtani helyzetének ellenőrzése, a még fel nem tárt felületek meghatározása, valamint a belső vár keleti fala pontos irányának felmérése volt. A talált leletanyag, akárcsak a korábbi, a 14. századra datálható, az első írásos említés idejére.

1. Felsőrákos–Rika-erdei kora középkori erődítményrendszer

2000 nyarán folytatódott a Rika-erdei védelmi rendszer nyugati tornyának régészeti kutatása. A munkálatok fő célja a már 1998-ban megfigyelt (BORDI–DÉNES, 1998, 176) és 1999-ben részben feltárt (BORDI–DÉNES, 1999, 230) falmegvastagítás jellegének és a keleti sarok formájának megállapítása volt. A már megszokott szűkös anyagi keretek között lezajló ásátás során feltártuk az északkeleti oldal egy részét is. A munkálatok a falra merőleges, nagyméretű, 2,00 x 3,50 méteres szelvények megnyitásával történtek, amelyekben a következő rétegződés mutatkozott: barna erdei talaj, a fal mellett annak még álló magasságával megegyező vastagságú, kifelé vékonyodó, mésszel és humusszal kevert omla-

dékréteg, meszes folyásréteg, dacittufamorzsalekből döngölt, égett felületekkel tarkított járósínt és anyakőzet.

A falmegvastagítást nagyméretű, megmunkálatlan andezittömbökből rakták, amelyek közéibe kisebb köveket helyeztek. Építését a tulajdonképpeni fallal ellentétben nem a letisztított anyakőzet felületéről, hanem magáról a járósíntől kezdték. Amíg a délkeleti oldalon használt kőtömbök viszonylag gondosabban válogatottak (és így az itteni felület többé-kevésbé párhuzamosan fut a faltól 0,80 méter távolságban, addig az északkeleti oldalon a felhasznált nagyméretű kőtömbök miatt kifelé hajlik és 1,30 méterre távolodik el a faltól. Ismétetlen megfigyelhetően, ott, ahol az épület falához támaszkodik, kitöltetlen hézagok maradtak. A megvastagított falrész hossza a keleti saroktól számítva délnyugat és északnyugat felé egyaránt 5 méter. A falfelületek középső részén általában 1,90–2,10 méter, míg a leomlott saroknál 1,60 m magasságban maradt fenn. Legmegrongáltabb része az északnyugati oldalon található, ahol két kősor magasságáig (kb. 0,65 méter) leomlott. Itt a kövek és a falfelület közül erősen oxidálódott és kalciumkarbonát lerakódásokkal borított töredékes lópatkó került elő.

A 3,50 méter hosszan felszabadított eredeti falfelület 2,15 méter magasságban maradt fenn. Építési technikája azonos a már korábban feltárt falrészekkel: hasonló, egyenetlenül, lapos oldalukkal kifelé helyezett, megmunkálatlan andezittömbökből épült, amelyek között mészhabarcossal töltötték ki.

A korábbi évek kutatási eredményeihez képest a leletanyag sokkal szegényesebb képet mutat. A most előkerült kerámialeletek: három darab, különböző edényekhez tartozó vállrész, sárgásbarna színűek és felületüket bekarcolt vonal díszíti. A kerámia-töredékek a délnyugati oldalon a járósíntbe taposott helyzetben kerültek elő, míg az északkeleti oldalon feltárt felületek nem szolgáltak ilyen jellegű leletekkel.

Nagyságrenddel nagyobb mennyiséget képviselnek a csontleletek, amelyek inkább az északkeleti oldalon, ugyancsak a járósíntből kerültek elő. A leletanyag legnagyobb részét szarvasmarha-, ló-, valamint disznócsontok al-

kották. Ezenkívül előkerült még néhány megfaragott agancsdarab.

2. Bálványosvár

A Bálványosfürdő fölött álló vár romjai nem jelentenek újdonságot a hazai régészeti irodalom számára. Először ORBÁN Balázs foglalkozott a várral részletesebben, leírta a romok akkori állapotát, megrajzolta alaprajzát és leírta a várhoz fűződő legendákat. Első régészeti kutatására 1942–43-ban került sor, amikor két kutatási évad során FERENCZI Sándor feltárta a vár bejáratát, valamint belső felületeinek egy részét, kitarította a víztárolót és a torony belsejét. Sajnos, az említett ásatás részletes dokumentációja a második világháború idején elkallódott. Eredményeit a félv-százados késéssel Múzeumunk által közölt jelentésekből ismerjük, illetve a SzNM-ban fennmaradt leletanyagból. FERENCZI a várat a 12. századra datálta (FERENCZI, 1943). SZÉKELY Zoltán 1971-ben kutatott a vár területén, ő a leletanyag, valamint az ismert építészeti és erődítéstechnikai analógiák alapján a várat a 12–13. századra keltezte (SZÉKELY, 1977, 58). A 2000. év folyamán újramegkezdett szondázó jellegű kutatás célja a már létező régészeti anyag rétegtani helyzetének ellenőrzése, a még fel nem tárt felületek meghatározása, valamint a belső vár keleti fala pontos irányának felmérése volt, mintegy előkészítésképpen a jövő évben megkezdődő komolyabb kutatásokhoz (1. ábra).

Az első kutatási felületet – amelynek mérete 3,00 x 2,00 méter volt – a lakótorony délkeleti oldalától 1,5 méterre, a sarok közelében nyitottuk, ott, ahol a korábbi feltételezések szerint a keleti falnak 90°-os szögben kellett volna megtörnie, hogy a torony falához csatlakozzon. A mogyorógyökerekkel sűrűn benőtt barnászörös erdei talaj első rétegeinek eltávolítása után a talajszinttől számított 0,25 m mélységben már szálában jelenik meg a szikla. A kifelé lejtő sziklafelület a kutatási felület külső, keleti oldalán 0,60–0,78 méter mélységben húzódtott. Felületét teljes egészében feltártuk, rajta építésre utaló nyomokat – habarcsmaradványokat vagy köveket nem találtunk. A kutatási felületből semmilyen régészeti anyag nem került felszínre.

A 2. kutatási felületet a keleti várfal középső részén, annak külső oldalán nyitottuk 2,00 x 1,50 méteres méretben. A vékony, 5–10 centiméteres erdei humuszréteg alatt szürke, helyenként meszes maradványokat tartalmazó omladékréteg került a felszínre, alatta pedig a dél felé lejtő szikla található. Az omladékréteg kövei közül kerámia-töredék és állatcsontok kerültek ki. A kerámia jobbára kézi korongon és nehéz fazekaskorongon készített, kihajtott és bordázott peremű bögrék és fazakak perem- és oldaldarabjaiból áll (2/1–3. ábra). Valamennyit vörösesbarnára égették, egyesek felületén utólagos égésnyomok figyelhetők meg. Összeilleszthető példányok nem kerültek elő.

A 3. kutatási felületet a felső vár délkeleti sarkában, a déli és a keleti fal csatlakozásánál nyitottuk. (Méretei: 5,00 x 3,40 x 3,00 x 3,50 m.) Az itt található, a keleti várfal egyik szakaszát képező szikla belső oldalát egyenesre faragták, ami esetleg egy itt állott épületre utal. A szelvényben a humuszréteg alatt egy omladékréteg volt, amelynek kövein habarcsnyomokat lehetett megfigyelni. Mivel ezen a részen a fal viszonylag ép és teljes magasságában fennáll, a kövek csaknem biztosan a toronyból származnak, és annak pusztulása során kerülhettek ide. Az omladék alatt egy gyakori mészfoltokat tartalmazó fekete földréteg helyezkedik el, amely helyenként nem is fedi a sziklát. Mivel a leletanyag legnagyobb része ennek a rétegnek a felületén helyezkedett el, ezt tekinthetjük a középkori járósíntnek. Ott, ahol a szikla mélyebben található, az üregeket és repedéseket egy még azonosítatlan eredetű vörösesbarna földréteg tölti ki, amelyben egy őskori cseréptöredéket találtunk.

A leletanyagot itt is a kerámia képviseli. A cserepek jobbára kézi korongon és nehéz fazekaskorongon készített, kihajtott és bordázott peremű bögrék és fazakak perem-, oldal- és fenékdarabjai (3/1, 3–4. ábra), de előkerült egy kihajtott egyenes peremű, vállán bemélyített vonalakkal és az ezeket részben fedő hullámvonalakkal díszített bögre darabja is (3/2. ábra). A leletanyag teljes mértékben azonosságot mutat a már korábban feltárttal (SzNM, Lsz. 15600–15605) és ennek, valamint a Székelykeresztúron (BENKŐ, 1992, 44/1), Csekefalván (BENKŐ, 1992, 44/4), és a

Máramaros megyei Izakonyhán (Cuhea) (POPA–ZDROBA, 1966, 48, 34. ábra) feltárt leletek alapján a 14. századra datálható.

Az itt feltárt anyag legszebb része egy nehéz fazekaskorongon készített, feketére égetett, csiszolt felületű, kiöntőcsőrös kancsó darabjai, amelyek a járósínt felületén kerültek a felszínre (4. ábra). A kiöntőcsőrt a kancsó peremének két oldalról történő benyomásával hozták létre. A kancsó pereme bordázott, nyakát vízszintesen hornyolt díszítés, míg vállát két párhuzamosan futó keskeny, hasát pedig két széles, bemélyített vonal díszíti. Pontos analógiát még nem sikerült találni hozzá, de annyi biztos, hogy a hasonlóan kiképezett peremmel ellátott, Székelykeresztúron a Csekefalvi u. 6. szám alatt feltárt (BENKŐ, 1992, 50/8–9) kancsóhoz hasonlóan kora a 15–16. századra tehető.

A feltárt felületben épületre utaló nyomok nem kerültek elő. Mint a kutatás során kiderült, a sziklát azért faragták egyenesre, hogy egy, ma csak nyomaiban megfigyelhető, kisméretű lapos kövekből, mészhabarccsal összeillesztett borítófalat vonjanak eléje. Hasonló eljárás figyelhető meg az északi falszakas tőpílléréen is.

Bálványosvárat 1360-ban említik először az oklevelek (SzO, III. 13) – és noha, amint fennebb is említettük, a várat az irodalomban általában korábbiak tartják, az eddig feltárt régészeti leletek egybeesnek az első okleveles említés korával.

Köszönetnyilvánítás

A bálványosvári munkálatok nem történhetek volna meg GÁBOR Zoltán torjai r. kat. plébános és a DARAGUS Kft. támogatása nélkül, ez volt egyedüli finanszírozásuk. Ezúton is külön köszönjük segítségüket. A rajzmellékletek PÁL István (Székely Nemzeti Múzeum) munkája, akárcsak a korábbi jelentéseinkben.

Irodalom

1. BENKŐ Elek (1992): **A középkori Keresztúrszék régészeti topográfiája**. Varia Archeologica Hungarica, V, Budapest
2. BORDI Zs. Loránd – DÉNES István (1999): **Régészeti kutatások a Rika-erdő kora középkori erőrendszerében**. In: ACTA (SICULICA) – 1998/1, Sepsiszentgyörgy, 175–179

3. BORDI Zs. Loránd – DÉNES István (2000): **A Rika-erdei kora középkori erődtípusok 1999. évi régészeti kutatása**. In: ACTA (SICULICA) – 1999/1, Sepsiszentgyörgy, 229–240
4. FERENCZI Sándor (1943): **Régészeti kutatások Háromszék megye váraiban**. In: ACTA (SICULICA) – 1998/1, Sepsiszentgyörgy, 199, 189–252
5. ORBÁN Balázs (1869): **A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népművészeti szempontból**, III. Kötet. Háromszék. Pest
6. POPA, Radu; ZDROBA, Mircea (1966): **Şantierul arheologic Cuhea. Un centru voievodal din veacul al XIV-lea**. Baia Mare
7. SZÉKELY, Zoltán (1977): **Contribuții la problema fortificațiilor și formelor de locuire din sud-estul Transilvaniei**. Aluta VIII–IX, 1976–77, 52–109
8. **Székely Oklevéltár (SzO)**. I–VII. Kolozsvár, 1872–1898, VIII., Budapest, 1934

Raport preliminar privind două cercetări arheologice ale Muzeului Național Secuiesc din anul 2000

(Rezumat)

În anul 2000 Muzeul a continuat cercetările din complexul de fortificații medieval-timpurii de la Racoșul de Sus – Pădurea Rika și a relansat cercetările vechi de la Turia – Cetatea Bálványos. În cazul complexului din Rika s-a clarificat problema îngroșării zidului tumului de vest și forma colțului estic, respectiv s-a dezvelit o parte a zidului nord-estic. La Cetatea Bálványos s-a urmărit prin sondaje verificarea stratigrafiei materialului arheologic vechi, cercetarea unor porțiuni necercetate până acum, respectiv stabilirea direcției exacte a zidului estic din cetatea interioară. Materialul arheologic nou, ca și cel vechi, se poate data pentru sec. al XIV-lea, corespunzător primelor izvoare scrise referitoare la cetate.

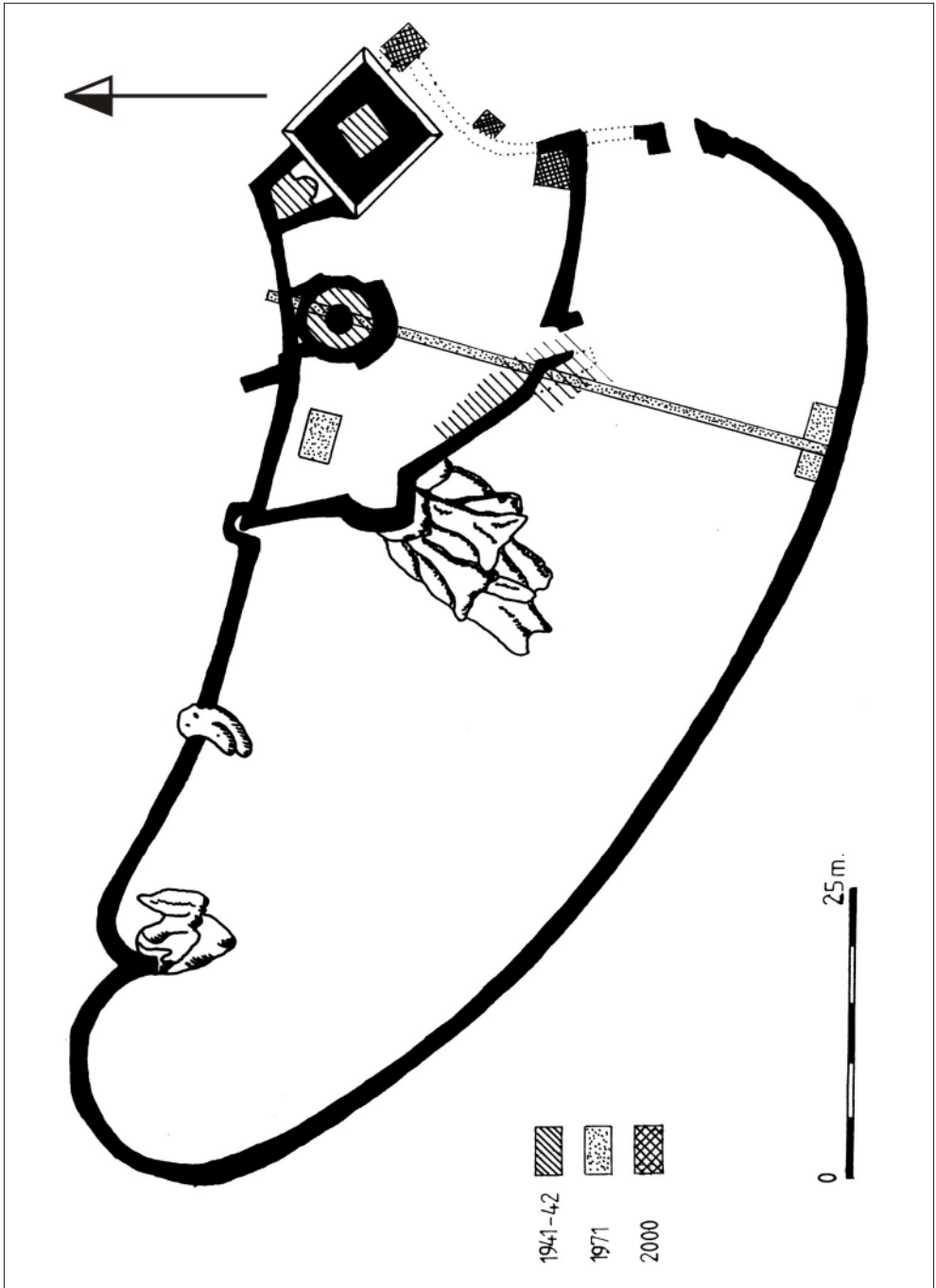

**Preliminary Report on Two
Archaeological Researches of
the Székely National Museum in
the Year 2000**

(Abstract)

In 2000 the Museum continued the research-work in the early middle aged fortified complex from Felsőrákos (Racoşul de Sus)–Rika and restarted the researches that had been initiated at Torja (Turia)–Bálványosvár. In the case of the Rika Complex the problem of widening of the wall as well as the problem of the eastern corner at the western tower, were clarified. Also a part of the north-western wall was dug out. At the citadel of Bálványos the stratigraphy of the old archaeological material was taken in view, through a test as well as the research of so far unanalysed positions, that is the precise establishing of the eastern wall of the inner citadel. The new and the old archaeological material can be dated for the 14th century, corresponding to the first written sources about the citadel.

1. ábra

